

Together in the New Millennium

Genealogy Corner

A big welcome to all our new members & supporters

Inside this Newsletter

- 1 *Together in the New Millennium.*
- 2 *Trust Membership.*
- 3 *Genealogy Corner.*
- 4 *W 60 rocznice Katynia.* 60th Anniversary of Katyn. The two faces of Russia. More than 22,000 Polish captives were murdered by the Soviet military in Katyn during World War II.
- 5 *Na szlaku historii Polski.* On the trail of Polish history.—This is the title given to the notes written by Danuta Baranska—Sulewska describing her journey to Lwow as well as several other towns in the old regions of Podole and Wolyn, now part of the Ukraine. This area is very rich in Polish history, since at one stage Lwow was the South-eastern capital of the II Republic of Poland.
- 6 *Konik Zwierzyniecki.* An annual folk celebration held one week after Corpus Christi, commemorating the repulsion of Tatar invaders in 1281 by raftsmen from Krakow. The Lajkonik, a brave raftsmen dressed in the defeated khan's finery and riding a hobby horse, leads a procession through Krakow city.
- 7 *Noc Swiatojanska.* Originally a pagan solstice ritual co-opted by Christian missionaries. St. John's Eve mixes fire, water and tradition on the longest day of the year. Wreath-floating is very popular, as well as fireworks, boat parades, dancing around bonfires (sobotka), combined with plenty of singing and celebrating. (The items in Polish have been provided by *Wiadomosci Polskie The Polish Association in N. Z. Inc.*)
- 8 *Absorbing history lesson in Poland's loveliest city.—* Krakow. (O.D.T.)
- 9 *Family History.—*Gdaniec Family.
- 10 *Condolences.*
- 11 *Mass Times*
- 12 *Dance Group.*

The Art Exhibition held at the Community Art Gallery earlier this year was well received with 150 visitors per day or about 700 in total. Positive comments were received and this was extremely well organised by Cecylia Klobukowska & Ludmila Sakowska. Many thanks to all the artists who presented their works:- Margaret-Ann Howard, Peter & Laura Gregory, Ludmila & Edward Sakowski, Jack Pawlowski, & Adam Wroblewski.

Art works consisted of Paintings to Jewellery.

Thanks to those members who helped with the organising and the roster.

It was noted that sales from the artworks was in excess of nearly \$3000.

There has been interest shown for another exhibition some time later in the year.

TRUST MEMBERSHIP

\$10 - Students & Retired

\$15 - Single

\$25 - Family

Membership is growing and if you are interested in becoming a financial member of the Trust fill out the membership form and send it to - Polish Heritage of Otago & Southland C/- 723 Highgate, Dunedin.

The seminar on Polish Genealogy held at the Allanton Community Hall on the 11th of June was a successful afternoon with nearly 80 keen enthusiasts attending.

The seminar included a brief look at Polish history from it's birth up to the 1870's, reasons for leaving Poland and the Polish settlements in Otago and Southland.

Unfortunately because there was so many people I could not see everybody but hope to meet each person in future seminars.

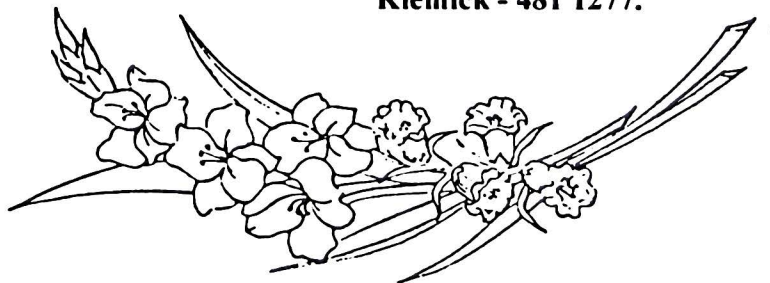
Thanks to Trish & Keith Clark for producing the video on the Polish villages in the Kashubian area.

Thanks to Swava, Cecylia, Wojciech & Ludmila for their support & to Cecylia for organising the raffle. Also thanks to the people who attended especially to the out-of-towners, to the people who helped with the afternoon tea & to the Allanton Community for the use of the hall.

Our next seminar will be held on the 30th of July in Allanton at 1.30pm. This seminar will include how to go about acquiring information & photos on your specific families from various sources & preparing for the publication "The World's Most Southern Poland" for 2001.

I am going to be travelling to Poland in about August of next year to finalise any research & material for the book. I will be taking photos and a video of all the villages I have researched regarding those families.

If you are interested in attending the seminar please contact Paul Klemick - 481 1277.

FAMILY HISTORY

Gdaniec Family

SURNAMES & THEIR ORIGINS

BLAWAT. *Meaning: blue silk fabric.*

GDANIEC. *Meaning: resident of Gdansk.*

GRABOWSKI *derives from the Polish word Grab. Meaning: horn-beam (a tree resembling a beech).*

GURZINSKI *derives from the Polish word Guz. Meaning: bulge, bump.*

ROGACZEWSKI *derives from the Polish word Rogacz. Meaning: horned animal.*

SCHOLTZ *derives from the German word Szulc/Schulze. Meaning: village headman, mayor.*

Martin Gdaniec (1806-1863) m. (1830 Roschau) Apollonia Rogaczewska (1805-1842).

While residing in Roschau (Rosciszewo) they settled and raised their family being: Marianna Augusta (1831-1832), Anna Paulina (1833) m. Johann Reigel, Martin Franz (1835) m. Barbara Pazda, Joseph (1838-1845), Josephina Agatha (1840) & Johann (1842) but died on the same day. Apollonia died 11 days after the birth of son Johann, possibly due to complications.

Martin remarried but have not located marriage record as yet. He married Marianna Blawat, the daughter of Joseph Blawat & Mary Wilmer.

Together they remained in the village of Roschau where they

had a family of ten children being: Julianna (1843-1852), Rosalia (1845-1916) m. Joseph Martin Krefit, August (1847) but died on the same day, Thomas (1848-1933) m. Julianna Guzinska, Anna Theresia (1850-1873) m. Julius Byszewski, Marianna (1852-1943) m. Julius Byszewski, Julianna (1854-1913) m. Karl Pistor, Bernard (1856-1859) & Wilhelmina (1860-1940) m. Frederick Meyer.

Martin Gdaniec died on the 30th of November 1863 in the village of Roschau. It is believed that Martin may have died while serving in the Polish army possibly during the 1863 uprising.

Life was harsh under the rule of the three hard masters, being Germany, Russia & Austria. News travelled of the migration to new continents such as Australia, New Zealand & the United States. The dreams of a new life were just what the Poles needed in a country harshly run by the hands of the Germans.

The family left the village of Bojahren (Bojary) for the city of Hamburg, Germany, where on the 29th of July 1872 they set aboard the ship "Palmerston", the third ship with assisted and nominated Polish immigrants to New Zealand sent on behalf of the Vogel Scheme. The family aboard ship were Maria 54, Maria 21, Juliana 18 & Wilhelmina 15.

Also on the "Palmerston" is Jakub Gdanitz aged 28, from the village of Liebschau. I believe he was the son of Paul Gdaniec (1800-1861) m. (1830 Lukoschin) Elisabeth Grabowska (1811). While residing in the village of Mestin (Miescin) they had the following children: Michael

Franz (1832) & Paul Franz (1833). The family moved south to the village of Lukoschin (Lukocin) where they had; Joseph Heinrich (1836), Franz Xavier (1840) & Ignatz Valentin (1841). They then moved to the village of Dalwin giving birth to Jacob (1844). Finally the family settled in Tscherbiencin (Szczerbecin) where the following were born, August Wilhelm (1846), Johann (1849) & Marianna (1852). Paul Gdaniec (Senior) died on the 21st of July 1861 in the village of Klein Malsau (Malzewo) in the Parish of Liebschau (Lubiszewo Tczewskie). He was aged 61 years. It is probable that Paul & Martin Gdaniec were brothers.

Marianna (Maria) Gdaniec & family settled in Dunedin (Cumberland Street 1882) and at a time Maria lived in the district of Pine Hill, overlooking the city. She died on the 2nd of January 1897 at her residence, 3 Frederick Street, Dunedin and is buried at the Southern Cemetery in Dunedin.

Jacob was granted Crown Grants in the North Harbour & Blueskin District in 1876 & leaving the area in 1883 to Greytown where he took up some property. Also in 1883 he had taken up some property with his brother August Gdaniec in the Otokia area.

Thomas Gdaniec married Julianna Guszinska on the 15th of September 1872, believed to be at Stargard (Starogard Gdanski), but unable to find any record of this in that parish. While residing in the village of Bojahren (Bojary), in the parish of Gardschau they

gave birth to Joseph (1873) but the Hampden Cemetery. died 4 days later.

They soon decided to meet up with the rest of the family in New Zealand and so left the village of Stargard and set off for Hamburg. They left Hamburg, Germany on the 10th of May 1874 aboard the ship "Reichstag", arriving at Wellington on the 6th of August 1874.

From Wellington they set forth arriving at Port Chalmers. Before leaving Port Chalmers, Julianna gave birth to Bernard (1874-1947) m. Anna Kie-sanowski. It is not known how long they stayed here before moving to Pine Hill, Dunedin, where Thomas found employment as a farm labourer.

Here they had the following children being: Frank David (1876-1918), Martha (1878-1935) m. Francis Rogal, Thomas Carl (1880-1970) m. Emmi Louise Scholtz, & Martin Paul (1883-1948) m. Margaret Heffernan.

Around 1883 the family left Dunedin and settled in Hampden where Thomas purchased a small farm and became a dairy farmer. He established a large orchard as an added income for the family. Here the last of the children were born being: Mary Ellen (1885-1918) & Agnes Anna (1890-1952) m. William Heffernan.

Thomas and Julianna were naturalised as New Zealand citizens on the 23rd of November 1892. In 1901, Thomas Gdanietz was elected onto the Hampden Borough Council as a member of the Works Committee.

Julianna died on the 14th of November 1914 aged 67 & Thomas died on the 6th of September 1933 aged 86. Both are buried at

August Gdaniec came to New Zealand, departing Germany, Hamburg, on the 19th of October 1874 & arriving in Wellington on the 28th of January 1875 aboard the ship "Humboldt".

As mentioned before, August went into partnership with his brother Jacob (who arrived on the "Palmerston"), in the purchase of land at Otokia. Jacob & August Gdaniec sold their property on the 11th of September 1888. This is the last known account of August being here. Jacob is last mentioned in the "1895 Otago & Southland Directory", as a labourer residing in the township of Greytown (Allanton)

Masses at Broad Bay for the Year 2000

23 July - 9am

27 August - 9am

24 September - 9am

29 October - 9am

26 November - 9am

24 December - 9am

Note the masses are every fourth Sunday of the month.

CONDOLENCES

KWIAT, Feliks (Kwiatkowski), 8.2.44, Polish Guard Company, U.S. Armed Forces, of 128 Oakwood Avenue, Morningside. - On June 27, 2000 (peacefully), at the Otago Community Hospice; in his 76th year. Dearly loved husband of Janna, loved and respected father and father-in-law of Helen and Rob McAnally (Alexandra), Ted and Christine, Peter (Timaru), Jon and Fiona, David and Clara, Michael and Sheryl, and Roy (London), and loved Pop of his 17 grandchildren, dear friend of Susan and Don Baskett and family, Jessie Freeman and Glenys Hughes. Rest peacefully. - Requiem Mass will be celebrated in St Francis Xavier Church, Benhar Street, Morningside, at 11 a.m., on Friday, June 30, the funeral then leaving for the Green Park Cemetery. (Please note this replaces the 9.30 a.m. Mass.) Rosary in the church, at 7 p.m., on Thursday evening. In lieu of flowers donations for the Otago Community Hospice would be appreciated and may be left at the church. - Hope and Sons Ltd, funeral directors, FDANZ.

DANCE GROUP

A Polish Dance Group has been formed for the Society & have at hand about 3 to 4 couples who are keen. If you would like to take part in some fun please contact Paul Klemick - 481 1277.

The Society has been granted \$500 towards costumes and thanks to Patricia Clark, Rita Lauder and Angela Donaldson for investigating the fabric and to Angela for going out and purchasing the material.

Well I hope this newsletter finds you all fit and well and until next time - *Do widzenia*
Paul Klemick (ED).

W 60 rocznicę Katynia

Dwa oblicza Rosji

JAN NOWAK-JEZIORAŃSKI

Rozkaz wymordowania ponad 22 tysięcy bezbronnych jeńców polskich wydany został na wniosek Berii 60 lat temu, 5 marca 1940 r. Figurują pod nim parafy Stalina, Woroszyłowa, Molotowa i Mikojana. Wykonanie rozkazu było drobiazgowo przygotowaną przez NKWD operacją techniczną. Wszystko było zaplanowane w najmniejszych szczegółach: kalendarzowy rozkład kolejnych transportów, rodzaj wagonów, miejsce wylądowania, sposób przewiezienia ofiar na miejsce kaźni, wreszcie egzekucja przypominająca mechanizm szybkiego zabijania bydła w nowoczesnych rzeźniach. Z tą różnicą, że zamiast błyskawicznego porażania zwierząt prądem elektrycznym – strzał w tył czaszki.

Cudem ocalony

Uniknąłem Katynia cudem. W bitwie pod Uściługiem dostałem się do niewoli niemieckiej. W dwa dni później wszyscy moi najbliżsi towarzysze broni, z kpt. Witoldem Herdegenem na czele, wpadli w ręce sowieckie. Ich nazwiska odnalazłem na liście wymordowanych. Gdy wiosną 1943 r. oglądałem niemieckie zdjęcia trupów wydobytych z grobowych dołów, przyszło mi na myśl, jak mało brakowało, a byłbym jednym z nich. Przeżywałem w wyobraźni moje ostatnie chwile. Nagle uprzytamniam sobie, że to egzekucja. Bolesne zacieśnianie sznura, którym wiążą mi z tyłu ręce. Ostatnia myśl o najbliższych i ostatnia modlitwa. Ręka oprawcy chwytamnie z tyłu za kark i pochyla nad dołem. I później już nic.

Czeczeński Katyń

Niedawno na ekranie telewizyjnym oglądałem drugi Katyń, tym razem w Czeczenii. Ciężarówki wypełnione stosami pomordowanych młodych mężczyzn z rękami związanymi z tyłu. Setki bezwładnych trupów spychanych do wykopanych w czasie masowych grobów, hałch – miast zasypywane koparkami, aby

Jedynymi świadkami mordu w Katyniu byli oprawcy. Dzięki telewizji czeczeński Katyń ogląda cały świat i podobnie jak wtedy wbrew tym naocznym dowodom odradza się katyńskie kłamstwo. Rzecznik Putina oświadcza, że zdjęcia filmowe nie są żadnym dowodem, a prowokacją wyprodukowaną przez samych Czeczeńców albo zachodnich dziennikarzy.

Katyńskie kłamstwo

W roku 1943 współnikami kłamstwa katyńskiego byli sojusznicy. Rząd angielski otrzymał tajny raport złożony przez Owena O'Malleya, brytyjskiego ambasadora przy Rządzie Polskim w Londynie. W oparciu o dowody pośrednie pochodzące od neutralnych ekspertów O'Malley wykazał niezbicie, że sprawcą zbrodni były Sowiety. Churchill, świadomy prawdy, przyjął i głosił sowieckie kłamstwo, że zbrodni dokonali Niemcy. To samo kłamstwo podtrzymywał Roosevelt. Można uznać, że w czasie wojny z Hitlerem narzucała ten fałsz wyższa koniecz-

ność. Urzyczenie sojuszu ze Związkiem Sowieckim było niezbędnym warunkiem pokonania Hitlera. Nic nie usprawiedliwia tego, że oba anglosaskie rządy podtrzymywały sowieckie kłamstwo po wojnie. Gdy w końcu lat siedemdziesiątych Polacy w Londynie chcieli wzniesć pomnik ofiar Katynia na Kensingtonie, w pobliżu kościoła Brompton Oratory, ówczesny premier brytyjski przeciwstawił się umieszczeniu na pomniku daty rok 1940, bo dopiero w 1941 r. Katyń znalazł się pod okupacją niemiecką. Pomnik mógł stać tylko na cmentarzu, na wykupionej przez Polaków działce grobowej. Administracja Eisenhowera zignorowała w roku 1952 wyniki dochodzeń Komisji Izby Reprezentantów Kongresu US, która uznała winę sowieców za udowodnioną. Jedyne chwalebne wyłomu w katyńskim kłamstwie dokonał brytyjski prokurator Międzynarodowego Trybunału w Norymberdze sądzący hitlerowskich zbrodniarzy wojennych. Sir Shawcross odrzucił stanowczo żądanie prokuratora sowieckiego, by akt

Ekshumowane szczątki

zbrodni w Katyniu.

Kłamstwo katyńskie powtarzały świadomie kolejne rządy PRL. Gdyby ówczesne władze wierzyły, że odpowiedzialność spada na Niemców, nie zabranialby głośnego wymieniania samego słowa Katyń nawet w nekrologach. Ten zakaz sam w sobie wskazywał, kto był winowajcą. Dopiero Jaruzelski pod naciskiem czynnika społecznego upomniał się u towarzyszy sowieckich o ujawnienie prawdy.

Rosjanie w walce o prawdę

Walkę o przełamanie katyńskiego kłamstwa podjęła i wysunęła na plan pierwszy prasa drugiego obiegu w połowie lat osiemdziesiątych. Skierowane do Rosjan apele o dostęp do dokumentów i ujawnienie prawdy znalazły mocny oddźwięk w środowisku rosyjskich demokratów skupionych wokół „Memoriału”. Już w roku 1987 działacze „Memoriału” z własnej inicjatywy podjęli próby dotarcia do pilnie strzeżonych, tajnych teczek. Pionierem działającym na własną rękę był historyk wojskowości Jurij Zoria. Przez całe lata prowadził wytrwale walkę o dostęp do najgłębiej ukrytych, wydzielonych teczek, uwieńczoną odkryciem dowodów, że wykonawcą zagłady było NKWD. Owocem tych wytrwałych, często bardzo ryzykownych wysiłków, był zbiór „Dokumentalna kronika Katynia” ogłoszony w 1989 r. w sprawozdaniu z naukowej konferencji archiwistów.

Zoria nie był odosobniony w swych wysiłkach. Lista rosyjskich historyków, archiwistów, prokuratorów i dziennikarzy, którzy zdobywali i ogłaszali dokumenty, albo przekazywali je bezpośrednio Polakom, jest bardzo długa. Odkrywanie dokumentów i ich lokalizacji umożliwiło stronie polskiej domaganie się ich kopii od Gorbaczowa, a później Jelcyna. Władze sowieckie, a później rosyjskie nie mogły twierdzić, że dowody nie istnieją, bo Polacy wskazywali, gdzie je można odnaleźć, podawali ich numerację, daty, itd. Największą zasługą działaczy „Memoriału” stało się odszukanie w Miednoje i w Charkowie nieznanych miejsc kaźni i masowych grobów jeńców ze Starobielska i Ostaszkowa. Prof. Rudolf Pichoja, wieloletni dyrektor archiwów państwowych był tym, który wręczył Wałęsie „corpus delicti” w postaci rozkazu mor-

Matka Boska Kozielska – płaskorzeźba wykonana w obozie przez por. T. Zielińskiego. Obecnie znajduje się w kościele św Andrzeja Boboli w Londynie

urator wojskowy, plk Aleksander Trietecki, był współautorem rzetelnego raportu Komisji Dochodzeń powołanej na użytek najwyższych władz, kończącego się wnioskiem, że wina Sowieców jest w pełni udowodniona. W 1993 r. Trietecki został przeniesiony na wschód Rosji. Inny prokurator wojskowy, Stepan Rodziewicz, pochodzący z rodziny pisarki Marii Rodziewicz, oddał bezcenne usługi przekazując stronie polskiej dowody odkryte w toku śledztwa. W dniu 17 listopada 1993 r. umówił się telefonicznie na spotkanie z konsulem generalnym RP Michałem Żórawskim. Chciał mu osobiście przekazać jakieś ważne informacje. W tym samym dniu, na krótko przed spotkaniem zdrowy 48-letni mężczyzna zmarł nagle na serce.

Kto zlikwidował katyńską białą plamę

Uwieńczeniem heroicznego zabiegów naszych rosyjskich przyjaciół w walce z katyńskim fałszem są pierwsze dwa tomy wspólnego, monumentalnego dzieła, wydanego w roku 1995 i 1998 „Katyń. Doku-

menty zbrodni”. Zbiór ten wydany został po polsku przez archiwa polskie i po rosyjsku przez archiwa rosyjskie. Redakcja i opracowanie były wspólne, ale wyszukane były i zdobyte przez Rosjan. Bez ich udziału i pokonania przez nich oporów i przeszkód, a także bez zgody, choćby niechętniej, najwyższych władz rosyjskich w osobach Gorbaczowa i Jelcyna, biała katyńska plama nie zostałaby nigdy usunięta. W sierpniu 1993 r. Jelcyn złożył pod Krzyżem Katyńskim na Powązkach wieniec. Przed kamerami telewizyjnymi pocałował w rękę ocalonego jeńca z Kozielska, ks. Zdzisława Peszkowskiego i wyszeptał głośno słowo: przepraszam.

O godne uczczenie ofiar

Pozostało zadanie godnego uczczenia i pochowania szczątków ofiar niegodnie pomordowanych. A więc przeprowadzenia przez Polaków na suwerennym terytorium Rosji prac nad odszukaniem i otwarciem dolów grobowych pokrytych ziemią i lasem oraz zidentyfikowanie polskich zwłok. Zadanie to powierzone zosta-

ło Radzie Obrony Pamięci Walk i Męczeństwa pod przewodnictwem St. Broniewskiego. Rada wspierana przez Rodziny Katyńskie postawiła sobie za ostateczny cel powstanie sanktuariów cmentarnych w Katyniu, Miednoje i w Charkowie. Działalność Rady ruszyła naprzód, gdy w 1992 r. jej sekretarzem został 29-letni historyk AK Andrzej Przewoźnik. Jego poświęcenie, energia i umiejętności przekonywania, bo nie miał żadnych środków nacisku, nie zdałyby się na nic, gdyby nie uzyskał zgody i współdziałania centralnych i lokalnych władz rosyjskich. Zadanie mogło się wydawać niewykonalne, bo żaden naród na świecie nie przyznaje się chętnie do czynów, które okrywają go hańbą. Woli o nich zapominać aniżeli je upamiętniać i nagłaśniać („nie kalać własnego gniazda”). Przewoźnik i jego ekipa spotkali się zarówno z nienawistnym oporem spadkobierców KGB i ZSSR, jak też zrozumieniem i życzliwością okolicznej ludności, przedstawicieli władz rejonowych w Smoleńsku, wicegubernatora Tweru Wiaczesława Podjeczewa, oraz wielu dziennikarzy informujących rzetelnie o sprawach katyńskich. Strona polska zetknęła się także ze stanowiskiem, że cmentarz i pomnik ofiar stalinowskich zbrodni powinien być wspólny dla wszystkich ofiar bez względu na ich narodowość, a więc nie tylko dla Polaków, ale także dla Rosjan, Ukraińców i wszystkich wymordowanych i pochowanych w tych miejscach. Na słowa uznania zasługuje ostateczna decyzja władz rosyjskich wyrażająca zgodę na to, by cmentarz na miejscu kaźni polskich jeńców był cmentarzem polskim.

Z tych polskich przekonań i perswazji nic by nie wyszło, gdyby nie zrozumienie i poparcie, jakie Andrzej Przewoźnik znalazł w osobie wiceministra kultury w Rządzie Federacji Rosyjskiej Wiaczesława Braginie, który mianowany został rosyjskim pełnomocnikiem do spraw Katynia. W wywiadzie z „Gazetą Wyborczą” (3.11.1997) Bragin oświadczył, że oczyszczenie sumienia Rosji ze

zbrodni katyńskiej stało się misją jego życia. Jako Rosjaninowi – powiedział – zależy mu najbardziej na tym, by Rosja ukazała swe ludzkie oblicze. Innymi słowami powtórzyła to samo dziennikarka tygodnika „Rosja”, Swietłana FILONOWA (art. „Katyńska Miara” – Więź, luty 1996). Stwierdziła, że nie może być oczyszczenia, „dopóki narastająca na nas poprzez wieki kara nieodpokutowanych grzechów i straszliwych błędów nie zostanie przez nas samych zeskrobana”.

Polski dług wdzięczności

Trzy lata temu Bragin twierdził, że Katyni i Miednoje stały się dla Rosjan wyznacznikiem dzielącym ich kraj na dwa światy – demokratów i komunistów. Do świata demokratycznego należą ci, którzy otwarcie przyznają, że polskich jeńców wymordowało NKWD, do obozu przeciwników demokracji – ci, którzy chcą o tym zapomnieć i prawdę zagłuszyć.

Są więc dwa oblicza Rosji. Jedno to straszliwe, nieludzkie i zbrodnicze, które objawiło się w Katyniu, w Miednoje i w Charkowie, a dziś objawia się ponownie w Czeczenii. I jest to drugie, które oglądamy w bohaterkim odkłamywaniu własnej przeszłości i oczyszczaniu swego narodu z popełnionych zbrodni. Można dwojako patrzeć na Rosjan: jako na sprawców Katynia albo na współników niedoli i ofiary tego samego, nieludzkiego systemu. Albowiem szczątki wymordowanych z rozkazu Stalina Rosjan przemieszane są albo sąsiadują z dolami grobowymi Polaków.

Jeśli chcemy dla samych siebie i dla ludzi, bez względu na ich narodowość i wyznanie, lepszej przyszłości, musimy okazać tym, którzy walczyli o to lepsze oblicze Rosji nasze uznanie, wsparcie, wdzięczność i pamięć. Musimy ich wspomagać i osłaniać wobec tych zagrożeń, jakie gromadzą się dziś nad ich głowami. Niebezpieczeństwo staje się realne w chwili, gdy człowiek wychowany w szkole zbrodni i fałszu, jaką była i jest KGB, obejmuje wszechwładzę nad rosyjskim olbrzymem. W czasach Związku Sowieckiego rozgłos w skali światowej ocalił życie Solże-

nicyna, Sacharowa, Ginsburga i innych. Jedyną tarczą, jaką możemy roztoczyć w przyszłości nad naszymi rosyjskimi przyjaciółmi może być tylko rozgłos, który zdołamy nadać w świecie ich bohaterskiej walce o ludzkie oblicze Rosji.

„Polska jest i będzie...”

Powstaje pytanie, czy rzeczywiście biała katyńska plama wysświetlona została bez reszty. Dzięki współpracy Rosjan w zbiorze dokumentów „Katyni” ukazała się pełna lista wykonawców zbrodni, zarówno rozkazodawców, jak i oprawców. Jest również lista odznaczonych za wykonanie zbrodni. Stefan Śnieżko zastępca Prokuratora Generalnego otrzymał zadanie przygotowanie aktu oskarżenia przeciw jeszcze żyjącym mordercom i zażądania ich ekstradycji lub też postawienia przed sądami Federacji Rosyjskiej. Śnieżko zdjęty został ostatnio ze swego stanowiska przez Ministra Sprawiedliwości.

Ze zbioru dokumentów „Katyni” (t. 2, str. 11) wynika, że na rozkaz wywiadu NKWD (V Wydziału Zarządu Głównego Bezp. Państwowego) pozostawiono przy życiu 395, a więc 3% jeńców ze wszystkich trzech obozów. Wśród nich byli jeńcy, którzy wyrazili gotowość do walki po stronie Armii Czerwonej w razie napadu Niemiec na ZSSR, ci, których wyłączono z transportów śmierci na skutek interwencji dyplomatycznych Niemiec (24) i Litwy (19). 91 wyłączono w celu dalszych przesłuchań przez wywiad sowiecki. Doszedł do nich prof. Stanisław Swianiewicz, wycofany w ostatniej chwili przed egzekucją na stacji Gniazdowo.

W jednym z donosów znalazła się uchwała jeńców z któregoś bloku: „Niezlomnie trwać w przyszłych bojach o wielką Polskę. Co by z nami nie zrobili, Polska jest i będzie... Niezlomnie trwać przy honorze polskiego oficera za przyszłą wielką Polskę”. Tego rodzaju zbiorowe rezolucje przekazywane przez donosicieli skłoniły zapewne Stalina i Berię do uznania wszystkich jeńców, poza nielicznymi wyjątkami, za nieprzejednanych „wrogów klasowych” i zniszczenia ich.

Na szlaku historii Polski

Taki tytuł nadałam swoim notatkom z wycieczki do Lwowa oraz innych miast Podola i Wołynia. Oczywiście, oddaje on tylko część prawdy o tej ziemi, którą odwiedziłam. W ciągu kilku dni mogłam niewiele "tyknać" z atmosfery Ukrainy, skoncentrowałam się więc na tym, co wiązało się z przeszłością Polski.

Świadectwo historii

Wszędzie natrafialiśmy na ślady wielowiekowego wkładu kultury polskiej w rozwój tej ziemi, zamieszkaanej niegdyś przez Polaków, Ukraińców - dawnych Rusinów, Żydów, Ormian, Tatarów, a nawet Niemców (w moim rodzinnym Włodzimierzu oprócz kościołów katolickich, cerkwi prawosławnych, w tym soboru sięgającego swoimi korzeniami XII wieku, synagogi, był kościół ewangelicki; stoi do dzisiaj, lecz komu służy?). Świątynie katolickie w Związku Sowieckim zamieniane na magazyny, hale sportowe (jak w Dubnie), muzea atelizmu (jak katedra w Lucku czy kościół dominikanów we Lwowie), stopniowo podnoszą się z ruiny, często m.in. dzięki ogromnemu trudowi młodych księży z Polski, którzy zdejmują sutanny, by wynosić gruz ze zrujnowanych kościołów (z takimi księżmi zetknęłam się w 1997 r.), a także... piszą wiersze, jak np. franciszkanin z Kowla Adrian Brzóska. Wiele z nich poświęcił Wołyniowi, jego teraźniejszości i tragicznej przeszłości. A była ona naprawdę okrutna! Odwiedziliśmy wiele kościołów - i te odbudowane (dzięki pomocy z Polski, a także z Niemiec, jak np. kościół dominikanów w Czortkowie), i te odbudowujące się, i te w całkowitej ruinie, świadomie zdewastowane.

A oto co usłyszeliśmy. Rodzin polskich na tych terenach jest niewiele - okrucieństwa II wojny światowej i powojenna zmiana granic spowodowały, że Polacy opuścili te ziemie. Kościół katolicki pragnie służyć zarówno Polakom, jak i Ukraińcom. W rodzinach polsko-ukraińskich mówi się po ukraińsku; młode pokolenie słabo zna język polski; głoszenie kazań po polsku trafia do niewielu (szczególnie w małych miejscowościach), toteż w czasie nabożeństw używa się języków polskiego i ukraińskiego. Niekiedy powoduje to sprzeczny z obu stron: wielu Polaków chciałoby, żeby ich dzieci poznawały w kościele język ojczysty (którego nie nauczyły się ani w domu, ani w szkole) - a przyznać trzeba, że tam, gdzie zachowała się czynna, chociażby od czasu do czasu, świątynia katolicka (jak w Krzemieńcu), utrzymała się znajomość języka polskiego; Ukraińcy zaś twierdzą, że Polacy wszystko "upolaczają", a prze-

cież działalność Kościoła pragnie służyć pojednaniu obu narodów.

Odbudowujące się kościoły (których zresztą wiele zamieniono na świątynie unickie i prawosławne) to świadectwo historii Polski - są w nich grobowce Żółkiewskich, Sobieskich - i jest ogromnie ważne, żeby jej ślady, zabytki przetrwały jak najdłużej oraz służyły narodom, które zamieszkuje te ziemie.

Olesko, Lwów

W czasie wycieczki nieustannie obcowaliśmy z historią, oglądaliśmy jej pomniki. Wymienię tylko niektóre z nich.

Zamek w Olesku - tutaj w 1629 r. urodził się Jan Sobieski, przyszły król Polski, zwycięski obrońca tych ziem przed Turkami i Tatarami.

Lwów - południowo-wschodnia stolica II Rzeczypospolitej, dzisiaj stolica zachodniej Ukrainy. Nazwę swoją zawdzięcza założycielowi, księciu halickiemu Lwu (XIII w.). Do Polski włączony wraz z Rusią Halicko-Wołyńską (pol. XIV w.). Położony - jak Rzym - na siedmiu wzgórzach; na najwyższym z nich, Wysokim Zamku, znajdują się pozostałości ruin zamku-warowni z czasów Kazimierza Wielkiego oraz koplec Unii Lubelskiej (1569 r.) wzniesiony przez mieszkańców Lwowa w trzechsetlecie jej zawarcia. Główna ulica - Prospekt Swobody (dawne Wały Hetmańskie) - od Teatru Opery i Baletu po pomnik Adama Mickiewicza (z 1905 r.) tętni życiem przez całą dobę, szczególnie wieczorami. W miejscu pomnika Jana III Sobieskiego (obecnie w Gdańsku) wznosi się pomnik poety Tarasa Szewczenki, ufundowany przez społeczność ukraińską Argentyny i przywieziony z Buenos Aires. W pobliżu figura Matki Bożej Laskawej, jednej z czterech patronów Lwowa i patronki gotyckiej katedry pod jej wezwaniem (XIV-XVIII w.). Pod figurą klęczące kobiety. Na XVII-wiecznym Rynku w Kamienicy Królewskiej (niegdyś własność Jakuba Sobieskiego, ojca króla) muzeum pamiątek po Sobieskich i innych poloników. Wspomnę jeszcze piękną ulicę Iwana Franka - dawną Akademicką prowadzącą do Uniwersytetu - na bocznych uliczkach liczne kafejki, w których spotykali się profesorowie Uniwersytetu Jana Kazimierza, pisarze, ma-

larze; Park Stryjski z pomnikiem Killińskiego i budynkiem Ossolineum; późno-renesansowy kościół bernardynów; unicka cerkiew św. Jura; pozostałości dzielnicy ormiańskiej, a także cmentarz Lyczakowski ze wspaniałymi grobowcami Grottgera, Konopnickiej, Zapolskiej, Goszczyńskiego, Szajnochy i wielu innych sławnych Polaków. Na ich grobach oraz na Wzgórzach Wuleckich pod tablicą upamiętniającą 25 profesorów Uniwersytetu i Politechniki (wśród nich byłego premiera Polski prof. Kazimierza Bartla), aresztowanych przez hitlerowską policję polityczną 2-4 lipca 1941 r. - w pierwszych dniach po wkroczeniu wojsk niemieckich do Lwowa - i zamordowanych, zapaliliśmy znicze.

O Obrońcach Lwowa - gdy w drodze do Krzemieńca mijaliśmy olbrzymi pomnik jeźdźca na rozpędzonym koniu - przypomniał nam uczestnik wycieczki, bratanek kapitana Zajaczkowskiego, jednego z dowódców bitwy pod Zadwórzem, zwanej polskimi Termopilami.

Krzemieniec

Nad Krzemieńcem, położonym w jarze Doliny Podolskiej, z dala widoczna jest Góra Zamkowa (Góra Królowej Bony) z ruinami prastarej twierdzy nie do zdobycia, którą jednak po 6-tygodniowym oblężeniu w czasie wojen kozackich zdobył ataman Maksym Krzywonos (ten z "Ogniem i mieczem" Sienkiewicza).

Do Krzemieńca "Listy do matki" ślał Słowacki - tu się urodził i spędził dzieciństwo. Do dziś stoi dworek jego rodziców. A na miejscowym cmentarzu spoczywają prochy pani Salomei Słowackiej-Becu.

Krzemieniec zasłynął jednak przede wszystkim dzięki Liceum Krzemienieckiemu, założonemu w 1805 r. przez Tadeusza Czackiego. Do profesorów i wychowanków tych "Aten Wołyńskich" należeli m.in. profesorowie Joachim Lelewel i Euzebiusz Słowacki, poeci Maurycy Gosławski i Antoni Malczewski, pisarze Alojzy Feliński (autor hymnu "Boże, coś Polskę") i Józef Korzeniowski-Conrad oraz działacz Wielkiej Emigracji Stanisław Worcell. To dzięki tradycji liceum i dziś Krzemieniec ma wiele szkół (licea, technika, szkołę muzyczną).

Kamieniec Podolski

Przedwojenną granicę na Zbruczu przekroczyliśmy w piątym dniu wycieczki. Przez Kamieniec Podolski przepływa Smotrycz, tworząc głęboki wąwóz wśród skał, na których sterczą baszty zamczyska-twierdzy z XIV-XVIII w. Za rzeką dawne folwarki: ruski, ormiański i polski. Do miasta prowadziły bramy: ruska, ormiańska, polska. Na tej ostatniej napis upamiętniający rok jej wzniesienia przez

Stefana Batorego - 1585 i odrestaurowania przez Stanisława Augusta Poniatowskiego - 1785. Na Rynku Polskim (Lackim) ratusz, kościół i klasztor dominikanów (XVI-XVIII w.) ufundowane przez Potockich, kościoły franciszkanów, potrynitarzy z XVIII w., prawdopodobnie projektu Jana de Witte, komendanta twierdzy i męża "pięknej Bitynki"; zakon trynitarzy zajmował się wykupywaniem jeńców z niewoli tureckiej.

Obok katedra śś. apostołów Piotra i Pawła (XVI w., najdalej na wschód Europy wysunięta katedra gotycka). Jej losy odzwierciedlają historię miasta: po upadku Kamieńca w 1672 r. (obłężenie opisane w "Panu Wołodyjowskim" Sienkiewicza) katedrę zamieniono na meczet, a jedną z jej wież przebudowano na minaret zwieńczony półksiężycem; gdy po roku 1699 Kamieniec powrócił do Rzeczypospolitej, na półksiężycu umieszczono

no figurę Matki Bożej - i do dziś góruje nad miastem na szczycie minaretu!

Chocim

Najdalej na południowy wschód wysuniętym miastem, które odwiedziliśmy, był Chocim z jego olbrzymią twierdzą zbudowaną w XIII-XV w. na skałach naddniestrzańskich. Tu zwycięstwa nad Turkami odnosili hetmani Żółkiewski, Chodkiewicz, Sobieski, ratując kraj przed niewolą, a jego mieszkańców przed jasyrem. Nie mają tu swoich pomników. Przed twierdzą wznosi się jedynie posąg hetmana Piotra Konaszewicza-Sahajdaczego, dowódcy Kozaków Zaporoskich, którzy w 1621 r. wraz z wojskiem polskim pod wodzą hetmana Karola Chodkiewicza bohatersko walczyli na przedpolach tej kresowej twierdzy. Od wieku XVII Chocim należał do Turcji, od początków XIX w. do Rosji, a w okresie

międzywojennym do Rumunii.

W drodze powrotnej, gdy ponowa przekroczyliśmy Dniestr i granicę na Zbruczu, zatrzymaliśmy się w Okopach Sw. Trójcy. Tu bronili się konfederaci barscy, co znalazło wyraz w "Nie-boskiej komedii" Zygmunta Krasieńskiego; tutaj przed wojną była przygraniczna strażnica Korpusu Ochrony Pogranicza; tu w dole Zbrucz wije się w fantazyjnych zakolach, by nieopodal połączyć się z Dniestrem.

Ukraina to kraj, który po raz pierwszy w dziejach uzyskał niepodległość, toteż eksponuje to, co przetrwało z jej własnej historii i kultury, a przecież historia tych ziem to również nasze dzieje.

Kraj jest biedny. Nasz autokar na postojach otaczały gromadki dzieci, a my, przybysze z kraju "dobrobytu", rozdawaliśmy im cukierki. Gdy przekroczyliśmy granicę w Hrebernem i znaleźliśmy się na polskich drogach, pomyślałam: jakie dobre są te drogi...

Głos Polski

Danuta Barańska-Sulewska

Konik zwierzyniecki

O Koniku ci zanucę,
Krakowianko hoża,
Co tańczy między ludem,
jak strach przez rozdroża.

W Oktawę Bożego Ciała,
lat temu niemało,
Gdy po rynku obnoszono
Chrystusowe ciało.

Lud się modlił, giął kolana,
bo klęski rozliczne
Najechały, jak szarańcza,
nasze łąny śliczne.

Lud się modlił, między tłumy
straszna wieść przypadła,
ż rozwianymi na wiatr włosy,
spłakana, wybladła.

I wrzasnęła w serca mężów
i w serca niewieście:

“ O! bieda nam, wielka bieda,
goreje przedmieście!
Srogi Tatar, chciwy łupu,
w Zwierzyńcu plądruje,
Krwia się poi i na zdobycz
jako wilk poluje! ”

Ale prędej dęby w lesie
zegnę oddech burzy,
I na wióry je rozniesie,
niż Krakowiak stchórzy.

Przypadł włóczek ze Zwierzyńca,
rękę podniósł w górę,
Jak gdyby chciał zażegnać
piorunową chmurę.

“ Za mną, bracia! - na tych zbójców,
niechaj zginą marnie!
Nie dozwólmy ziemi naszej
najeżdzać bezkarnie! ”

Na wiatr czerwoną
chorągiew rozwinął,
A z chorągwi orzeł,
jak anioł wypłynął.

Zanim w warkocz nocy
słońce włosy zwiło
Na wiślanym brzegu
Tatarów nie było

E. Wasilewski.

* * * *

Konik Zwierzyński - zabawa ludowa w Krakowie, obchodzona w Oktawę Bożego Ciała - na pamiątkę odparcia Tatarów w roku 1281 przez włóczków, czyli flisaków krakowskich.

* * * * *

~~~~~ JÓZEF SZCZYPKA ~~~~~

NOC ŚWIĘTOJANSKA

~~~~~
Bywało, że gorszono się tą nocą. Że zakazywano jej z ambon, straszając piekłem, które zresztą, płonąca i wrzaskliwa, sama przypominała. Wydawała się pogańska, hereetyczna czy zgoła diabelska: palą się sobótkowe ognie, wre od tańców, słyszy się nieprzystojne śpiewki i najpewniej modlitwy do jakichś bożków. “*Isaja, lado, ileli, ja - ja ...*”. Tak przyspiewywano jeszcze w XV wieku. Ale przecież była to najweselsza noc w roku. Przedarła się najwyraźniej z mgieł prehistorii, z tajemnych czasów puszczańskich, ze świata innych wiar, pojęć i wyobrażeń aby nadal, już w epoce chrześcijaństwa wciągnąć w swą, na wpół zrozumiałą magię, w swą radość pod wysokim niebem czerwonym. Starsza niż dzieje Polski, nigdy nie zatraciła młodzieńczej żywiołowości i pianki beztroskiego

szaleństwa. Święty patron Jan Chrzciciel, któremu została w końcu przydzielona jako spadek po minionych kultach, nieraz może zadumał się nad jej uporczywym trwaniem i bezradnie rozłożył ręce, gdy doścignęły go odgłosy kupalnockowej zabawy!

Kupalnocka — a tak właśnie nazywano noc świętojańską na Mazowszu i gdzie indziej — była niegdyś świętem ognia i wody, znanym zresztą nie tylko naszym prasłowiańskim przodkom. Z owego święta przetrwały po wiekach ognie zapalane na wzgórzach i wianki puszczone do Wisły, lecz oczywiście te praktyki, wszczynane po omacku w wigilię świętego Jana (poza ziemią krakowską, gdzie ognie częściej palono w Zielone Świątki), nabrały już nowych znaczeń i nowego kolorytu. Sobótką? Jan Kochanowski w

Pieśni świętojańskiej dał nam opis tego obrzędu w szesnastowiecznym Czarnolesie. Przeczytajmy: *...и всук оогн, Там гоście, там і домови Сypали сię ку огниови; Бѣки за раз троје граły А сady сię sprzeciwiałы.*

Siedli wszyscy na murawie;
Potym wstało sześć par prawie
Dziewek jednako ubranych
I belicą przepasanych...

Te dziewczki kolejno śpiewały. Jedna prosiła “pięknej nocy”, by strzegła wieś przed “wiatrami i nagłą wodą”, druga zachęcała do tańców, inna skarżyła się na swego niezbyt delikatnego Szymka, a jeszcze inna przypominała o rychłym trudzie żniwnym. Opis, choć poetycki i pełen niekoniecznie sobótkowych treści, zawiera sporo szczegółów odnotowanych później przez etnografów, którzy zajmowali się

Zofia Stryjeńska — Wianki.

kupalnockami. Prośba do "pięknej nocy" doskonale współbrzmi ze starym przysłowiem, że gdzie sobótki zapalają, tam grady nie przeszkadzają, a znowu o owym przepasywaniu się "belicą" wiadomo, iż jest to czynność typowo świętojańska, której dokonywały nie tylko rozśpiewane czarnolesianki.

W wielu miejscach dziewczęta, gdy wyruszały na sobótki, obwiązywały się "belicą", a ściślej bylicą, chcąc się uchronić na przyszłość przed bólami głowy i krzyża w czasie zęcia. Wierzono, że bylica to ziele czarodziejskie. W noc świętojańską opasywano nią spódnice, a poza tym rzucono jej gałązki do ognia lub ubierano nimi domostwa, żeby odstraszyć to "cioty", chroniło przed morem, ulżyło w chorobie czy przyczyniło się do dobrego zamążpójścia. Oprócz bylicy te ważne role miały również spełniać rosiczki, szalwie, łopiany, dziewanny i dziurawce, które nawet nazywano zielem świętojańskim. Widywało się też — jak w Wielkopolsce — kistki bzu, lipy i olszyny, porozwieszane na płotach, bramach bądź dachach, a zawsze owa niezwykła noc musiała mocno pachnieć rutą

i kusić do szukania legendarnych kwiatów paproci, dzięki którym można podobno dostrzec zaklęte, gdzieś tam schowane skarby. Śpiewano:

*Myśma tu przyszli z daleka
Popalili zioła święte:
Nie zabiorą już nam mleka
Czarownice te przeklęte.*

*Spokojnie nam ogień świeci
I ziołeczko każde tleje.*

*Oj, nie pomrą nasze dzieci,
Oj, nie będzie swaru doma.*

Oogień starali się zawsze kawalerowie. Zdarzało się, że do stosu z chrustem, despetnicy przemyślnie włożyli beczkę ze smolą albo podkradli komuś stary wóz czy przegniłą strzechę, by uzupełnić paliwo i dać okazję do śmiechu. Kiedy nastawał mrok, zjawiały się dziewczęta, przychodzili starsi, roilo się od dzieciaków. Ktoś dudlił na skrzypkach. Ktoś krzesał pierwszą iskrę. A wreszcie strzelały płomienie i wieczór nagle zaczynał świecić rubinowymi sobótkami, bo gdzie tylko znalazł się stosowny pagórek, a chłopcy - kawalerowie nie zaniedbali swych powinności, tam wszędzie wzbijały się rozmigotane słupy ognia. Obraz niezwykły. Do-

dajmy do niego niezliczone przyspiewki o miłości, oberki i poleczki na polanach, dziarskie skoki przez ogień, a będziemy mieli dawną noc świętojańską, zdyszana, niespokojną i gorącą, jak całowania, które skrywała swoimi pomykającymi w zarośla ciemnościami.

Narzekał Kasper Twardowski, poeta siedemnastowieczny, kreśląc zarazem barwny obraz sobótki:

*Wszyscy na rozpust, jak
wyuzdani,
idą bylicą wpoły przepasani.
Świerkowe drzewa zapalone
trzeszczą,
dudy z bąkami jak co złego
wrzeszczą.*

*Dziewki muzyce po szelągu dali,
aby skoczniej w bęben przybijali.
Włodarz jako wódz przed
wszystkimi chodzi,
on sam przodkuje, on sam rej
zawodzi.
Za nim jak pszczoły drużyna się
roi, a na murawie beczka piwa
stoi...*

Poeta biadolił na gzy, może przesadnie, jednakże ta najkrótsza noc w roku (jak wyliczyli astronomowie) miała swój ostry rytm, jak gdyby nie chciała zamarnować

ani jednej chwili z przydzielonego jej czasu. Miłość towarzyszyła stale kupalnocce. A czyż miłość pokrępa się kiedykolwiek spokojem? Płonęły stopy i płonęły serca. Dziewczęta stojąc kołem przed muzykusami, wyśpiwywały wesołe rymowanki i kolejno przydzielały w nich sobie poszczególnych kawalerów (co znowu przedstawił już Jan z Czarnolasu), a ci również nie zasypiali gruszek w popiele, żeby móc bawić się ze swoimi wybranymi. Sobótkowe śpiewy to nieustanne apele o kochanie, ożenek, wierność, pamięć.

A przecież noc świętojańska to jeszcze wianki na rzekach. Na święty Jan woda kwitnie ... Wianki, którymi kwitnęła Wisła w Warszawie czy Krakowie, zapraszały do miłości tak samo, jak głosy na sobótkach, nawet jeśli to były dostojne budowle, którymi *ex officio* popisywało się rzemiosło, wyplatając je ze skór, szyjąc z atlasów czy sklejąc je misternie ze stolarskich wiórków. Co pisały w ubiegłym wieku rozmarzone warszawianki na karteczkach powtykanych między wiankowe kwiatki, wstążki i świeczki, mając nadzieję, mając nadzieję, że przeczytają to właściwi adresaci?

Godłem mojej cnoty nie listek, nie kwiatek,

lecz skromność, praca, pokora i statek.

Albo:
Czy wolisz, panie Janie, mój wianek ruciany, czy Zosi dukatami worek nadziewany?

Pisały zachęcająco, więc śmiałowie nie wahali się umoczyć wykrochmalonych mankietów, by z czółen, łodzi i galarów łowić te oferty. Biły petardy, wzlatywały sztuczne ognie, jaśniały iluminacje. W tych światłach może ktoś nawet przyjrzał się pilniej utworowi na jednym z owych wianków i, wzruszony, zaprosił czule autorkę do sztajera, skoro nieszczęsna, pisała aż tak:

Już to 12-ty roczek, jak puszczam mój wianek, może przecież w 13-tym zdarzysię kochanek!

Oby! Oby zaprosił i oby wianek nie został pochwycony przez któregoś z kundli wysyłanych przez dowcipnisiów na fale, co tak rozbawiło przed laty pewnego młodziutkiego urzędnika z Wołynia, kiedy przebywał nad Wisłą. Czy wzruszyłby się ten przybysz starą pieśnią mazowiecką, śpiewaną przy spuszczeniu wianków i opowiadającą, jak to rycerz, jadąc z towarzyszami na wesele, utonął? Czy uznałby, że jest to pieśń godna sąsiedztwa z

najpiękniejszymi wierszami naszej literatury?

*Z tamtej strony jeziora
panowie jadą.
Hej, hej! mocny Boże, panowie jadą!*

*Jeden mówi do drugiego:
wianeczek płynie.
Hej! hej! mocny Boże, wianeczek płynie.*

*Drugi mówi do trzeciego:
dziewczyna tonie.
Trzeci skoczył, konia zmoczył i sam utonął.*

*Oj, idźże ty, wrony koniu, z siodłem do domu,
Nie powiadaj mej matence, że ja utonął,*

*Ale powiedz, wrony koniu, że się ożenił:
Cóż było za ożenie — w wodzie tonienie.*

*Cóż była za panna młoda — w dunaju woda.
Cóż była za drużyna — to wodna trzcina.*

*Cóż były tam za dziewosłoby — nad wodą dęby.
Cóż tam byli za drużbowie — w wodzie rakowie.*

*Cóż tam były za druhniczki — w wodzie płacizki.
Cóż tam było za łożenka — w wodzie dziarenka.*

Hej! hej! mocny Boże — w wodzie dziarenka...

Nie wiemy zresztą, czy pieśń ta (tu przytoczona we fragmencie) była wówczas śpiewana w Warszawie, ale znamy nazwisko owego urzędnika: Juliusz Słowacki.

Tygodnik Polski

Józef Szczyпка — Kalendarz polski, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1984.

Przysłowia.

HOSPITALITY

Gość w dom, Bóg w dom.
A guest in the house is God in the house.

★

Czym chata bogata, tym rada.
What the cottage is rich in, that it is happy to share.

Said in a tone of apology for not having more to offer when unexpected guests drop in.

★

Taka droga do Pana Boga jak i do wszystkich świętych.
The way is the same to God as to all the saints.

Said to friends who keep inviting one but do not come themselves. Since visits are valued highly, failure to call is considered an affront and friends are reproached for not calling.

FRIENDS

Śród serdecznych przyjaciół psy zająca zjadły.
Amidst cordial friends the dogs ate the hare.

"God protect me from my friends, I can take care of my enemies." The Greeks said, "Be on guard against thy friends."

★

Zjesz beczkę soli, nim poznasz dowoli.
You'll eat a barrel of salt before you know a man thoroughly.

Known to the ancients: Aristotle, Cicero, Plutarch cited it, using various measures: peck, bushel.

Absorbing history lesson in Poland's loveliest city

Krakow fact file

By Gary Lee

What's new? Designated as one of Europe's cultural capitals in 2000, the city will be abuzz all year with artistic events and exhibitions. A show of works presenting Christian themes in Polish folk art captures some of the spirit of the occasion. It's at the Muzeum Etnograficzne (ul. Krakowska 46) until May 12; admission is free on Sundays, otherwise \$1. For a rundown on other festival events, check out www.krakow2000.pl

Still a must-do: The Jewish Cultural Festival (www.jewishfestival.art.pl), July 1-9. For the 10th year, the organizers are putting on music and dance events and workshops. One highlight is an open-air multimedia show on July 1 based on the works of Martin Buber and other Jewish writers. In a city that was once home to one of the biggest Jewish ghettos in Europe, this retrospective on Jewish culture is always poignant and dramatic.

Hot hangout: *Insomnia* (ul. Szeroka 10) is the kind of dance club you would expect in London or Munich. This place keeps grooving to a house music beat till the wee-est of hours.

Cool new hotel: Ester (ul. Szeroka 20, telephone 011-48-12-429-11-88). Although one of the city's newest, this 56-room luxury hotel in the middle of the historic Jewish Quarter has all the Old World charm you can ask for. Doubles go for \$90, including a hearty breakfast.

Two great web sites: Check out www.karnet.krakow2000.pl, which keeps an up-to-date list of what's new on the arts scene across the city. And www.lobopolis.com/krakow will fill you in on the dining and hanging-out places of the moment. — LA
Times-Washington Post

By Peter Finn

IF YOU do only one thing when you come to Krakow, go to Wawel Hill.

Stand in the open courtyard atop the hill, and through the surrounding architectural clutter — for the hill is like an eccentric collector's living room, crowded with all manner of exotica — millenniums of Polish history and legend press in on you.

There are, of course, the well-known glories of this Jurassic-era plateau: the 14th-century Wawel Cathedral, burial place of Polish kings, where John Paul II served as cardinal before becoming pope; the squat 16th-century renaissance castle that, over the centuries, barely survived the plunder of Russians, Austrians, Swedes and Germans; and the cave by the River Vistula below, where legend says a Polish boy named Krak killed a man-eating dragon, allowing the town to be founded.

Artefacts unearthed here date back 50,000 years. In one of the strangest claims made for the hill, it is said one of Buddha's stones is buried 30 feet below the surface. Visitors stand above it, absorbing its reputed positive energy. I just got cold.

Perhaps it was my sense of the darker edifices on this remarkable hill. Standing in front of the castle is a grey, barracks-like building. It was built by the Nazis, whose governor in Poland, the vile Hans Frank, had his headquarters in the castle.

Five stone plaques jut out from the building; chiselled clean now, they once displayed the swastika. A little "dictator's balcony" is perched on the second floor, from which Hitler reputedly addressed his troops when he visited the city.

Visible from the hill, on a street toward Main Market Square, is the building, four houses down from the base of the hill, where Oscar Schindler

had an apartment. And along this same street, Jews were marched to the ghetto before being sent to their death 60km west in the extermination camps of Auschwitz and Birkenau.

All of this, and more, can be seen with a single 360-degree turn on the cobblestones.

Krakow is the loveliest and most searing of Poland's cities.

Unlike Warsaw, which was literally levelled by the Nazis and then made ugly by communist reconstruction, this city survived its occupiers. In ways that Warsaw simply cannot, Krakow bears witness to the Polish past.

But Krakow is not simply a museum. It is home, for instance, to 50,000 students and Europe's second-oldest university — Jagiellonian University, founded in 1364. Bustling with the country's new capitalism, the streets are alive with the restaurants, bars, shops and cultural events that serve the young and the increasing number of tourists who are exploring this great and compact Central European city.

For me, however, Krakow remains an absorbing history lesson with new discoveries every time I visit. The first time I came, I admired the 16th and 17th-century Flemish tapestries in Wawel Castle. On my second visit, a Polish friend pointed out the restitching on the tapestries. They were plundered by Russians who cut them up to make them fit on the walls of their Moscow homes and were put back together only when they were returned to Poland in the 1920s.

The first time I came, I visited St Mary's Church in the

main square, with its stunning altar, carved in the 14th century, with local people serving as models. But somehow I did not hear the trumpeter who plays on the hour from one of the church's two spires, the notes always ending abruptly. The original trumpeter warned the townspeople of an invasion only to be cut down by a Tatar arrow as he played.

Krakow, about 2½ hours by express train from Warsaw, is a great day trip from the capital but rich enough to sustain a much longer visit. Properly explored, the city demands at least a few days to absorb its treasures, particularly Wawel Hill, the university and the Main Market Square, with its Cloth Hall market, magnificent churches and one of the city's best restaurants, Wierzynek, which has wonderful Polish cuisine, including bigos (sauerkraut and sausage) and pierogis (Polish dumplings).

A little off the beaten track is Krakow's largest private modern art gallery, Gallery Sztarnach, a pristine post-modern space hiding behind a castle-like edifice on Ulica Wegierska. The gallery, always interesting, is installing a series of provocative exhibitions on the history of modern art in 20th-century Poland, as seen through the progressive works of several pre-eminent painters here.

Just south of the central area is Kazimierz, the medieval Jewish quarter. Renaissance buildings here have been converted into restaurants and shops. And one of seven synagogues, Remu's Synagogue, now holds regular services. It is, however, a revival without Jews, and some locals

derisively refer to the area's remaking as "Schindler Tourism" because Steven Spielberg's movie, *Schindler's List*, was filmed here. Seventy-thousand Jews, 25% of the city's population, lived here when war broke out in 1939. Most were exterminated and perhaps 200 Jews presently live in the city.

Still, wandering through Kazimierz, Hebrew and Polish writing on the walls, monuments erected from broken headstones, I find the faded streets deeply affecting and am always startled by how quiet it is here compared with the city's bustling Old Town. In the evening, a number of restaurants offer klezmer music and traditional Polish-Jewish cuisine. There is a mournfulness to such meals, accentuated afterward by stepping out into the night, but I return again and again.

Just as the Russians, Austrians and Germans left their brutal mark on Krakow, so too did the communist system. Resentful of the city's intelligentsia and monuments, the authorities decided Krakow needed a proletariat and built a huge, polluting steelworks plant 14km from downtown. It blackened buildings across the city.

The building, now cleaned up and downscaled, is surrounded by the suburban town of Nowa Huta, or New Town, a blur of grey housing blocks. Polish director Andrzej Wajda — recipient of an honorary Oscar — depicted Nowa Huta's construction and a kind of communist idealisation of the worker in his 1977 film *Man of Marble*. Nowa Huta is not a usual tourist destination, but in a way it is another Krakow monument — to the last system's lack of imagination.

On a clear day, and there are not too many, you can stand on a height in Nowa Huta and look back at Wawel Hill. From the bitterly soulless to the sweetly sublime. That's Krakow. — *The Washington Post*

● **Bustling with the country's new capitalism, the streets are alive with the restaurants, bars, shops and cultural events that serve the young and the tourists** ●